

Opis źródła:

Okresowy raport o sytuacji w dziedzinie praw człowieka na terytorium byłej Jugosławii, złożony przez Tadeusza Mazowieckiego, Specjalnego Sprawozdawcę Komisji Praw Człowieka z 23 lutego 1993 r. przedstawiony 5 maja 1993 r. przed Komisją Praw Człowieka. Tadeusz Mazowiecki został w 1992 r. oddelegowany przez Komisję Praw Człowieka ONZ do raportowania przypadków łamania Praw Człowieka jaka miała miejsce na terenach gdzie toczyły się działania wojenne. Swoją pracę wykonywał do 1995 r. Poniżej został zaprezentowany fragment dotyczący wydarzeń jakie miały miejsce w Srebrenicy, miejscowości znajdującej się na terenie Bośni i Hercegowiny na przełomie 1992-1993 r.

Miejsce wydania:

Mazowiecki Tadeusz, Raporty Tadeusza Mazowieckiego z byłej Jugosławii, Poznań-Warszawa 1993, s. 192-194.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Raport Komisji Praw Człowieka ONZ z 5 maja 1993 r. sygn. E/CN.4/1993/3.

Tekst źródła:**Okresowy raport o sytuacji w dziedzinie praw człowieka na terytorium byłej Jugosławii**

30. Na początku marca w enklawie Srebrenicy, łącznie z okolicznymi wioskami znajdowało się około 60.000 osób, z czego połowa przebywała w samym mieście. Przed wojną w Srebrenicy mieszkało około 7000 osób. Enklawa była otoczona przez 11 miesięcy. Począwszy od 11 grudnia 1992 r. siły serbskie nie pozwalały na dostarczanie jakiegokolwiek pomocy humanitarnej.

31. Przymusowo wysiedlani ludzie przybywali tu w trzech falach zbiegających się z ofensywami podejmowanymi przez siły serbskie. Wpierw z Vlasenicy, następnie z Cerskiej/Kamenicy/ Konjevic Polja i na koniec z Osmac, Zelini Jadaru i innych wiosek położonych na południe od Srebrenicy. Ocenia się, że od 25.000 do 30.000 ludzi przybyło do Srebrenicy z samego obszaru Cerskiej. Dodatkowo, gdy siły serbskie zdobyły samą enklawę Srebrenicy, w marcu i kwietniu przybyło jeszcze więcej ludzi.

32. Wysiedleńcy ci, głównie kobiety, dzieci i ludzie w podeszłym wieku, byli w enklawie Srebrenicy w najgorszej sytuacji. Jako że nie byli objęci pomocą społeczności ani wiejskiej, ani miejskiej. Lokalne władze nie były w stanie poradzić sobie z takim napływem: nie mogły one zapewnić ani podstawowego schronienia ani systematycznej dystrybucji żywności. Wiele osób musiało spać w półmetrowym śniegu i temperaturach dochodzących do - 15 C.

33. Dr Simon Mardel z WHO poinformował, że w marcu 20-30 ludzi codziennie umierało z głodu. Liczba ta nie obejmuje ludzi, którzy ponieśli śmierć w wyniku ostrzału artyleryjskiego. Stwierdził on, że panujące warunki były "odrażające w sposób nie dający się opisać". Dziesiątki tysięcy ludzi żyło na diecie składającej się z pączków drzew i chleba pieczonego z mielonych kolb kukurydzy, który jest bardzo ciężko strawny i powoduje bóle. Dr Mardel spotkał rodzinę, która nie jadła przez cztery dni: "Byli jak w letargu i bardzo słabi. Ludzie ci żyli tylko tym, co wyżebrali od sąsiadów lub ukradli z serbskich gospodarstw. Czasami, podczas prób kradzieży, niektórzy byli zabijani. Inni, którzy mieli krewnych w Zepie, podejmowali dwudniową podróż, by żebrac tam o żywność dla swoich rodzin. Takie eskapady do innych wiosek lub do serbskich gospodarstw mogły być podejmowane tylko przez najsprawniejszego fizycznie członka rodziny (...)".

34. Ludzie oczekiwali w nocy w minusowych temperaturach na zrzuty z samolotów. Panowała wśród nich taka desperacja, że często wybuchały strzelaniny i walki na noże. Ostatnio częstsze konwoje lądowe znacznie przyczyniły się do poprawy zaopatrzenia w żywność.

35. W enklawach był tylko jeden chirurg, który przebywał w Srebrenicy. Codziennie od infekcji umierało przeciętnie około 5 osób, a do szpitala przyjmowano każdego dnia około 30 rannych. Nie było podstawowych środków znieczulających ani antybiotyków. Amputacji kończyn dokonywano przy użyciu brzytwy i sierpa.

36. Wielokrotnie UNHCR domagało się - co za każdym razem spotykało się akceptacją sił serbskich - zezwolenia na dostarczenie pomocy i ewakuację rannych Srebrenicy. Owe ustne i pisemne zapewnienia częstokroć nie były później przestrzegane. 12 marca 1993 r. generał Morillon przybył do Srebrenicy, mając nadzieję na wynegocjowanie zawieszenia ognia, dostępu konwojów z zaopatrzeniem i Zwiększenia liczby personelu UNPROFOR w mieście. Ogłosił on, że zostanie w mieście dopóki warunki te nie zostaną przyjęte. 19 marca, po raz pierwszy od grudnia, do Srebrenicy dotarł (przetrzymany po drodze przez dziewięć dni przez siły serbskie) konwój z pomocą humanitarną.

37. Na przeprowadzenie ewakuacji ze Srebrenicy zgodzono się ostatecznie pod koniec marca. Ewakuację rannych helikopterami musiano zawiesić, gdy siły serbskie ostrzelały lądowisko w Srebrenicy zabijając przy tym kilka osób, które miały być ewakuowane i raniąc dwóch pracowników UNPROFOR. Mimo wysiłków UNHCR oraz nielicznego personelu UNPROFOR i Médecins Sans Frontière (MSF) nie można było przeprowadzić konwojów ewakuacyjnych bez zwiększenia liczebności międzynarodowego personelu. Siły serbskie zaprzeczyły potrzebie pobytu w mieście większej ilości takiego personelu. Wśród ludzi przebywających w mieście desperacja i chęć wyjazdu były tak wielkie, że podczas odprawiania konwoju 2 kwietnia pewna liczba osób usiłujących się dostać na ciężarówki została w tłumie stratowana.

38. 12 kwietnia w czasie ostrzału artyleryjskiego Srebrenicy zginęło co najmniej 56 ludzi, a 106 zostało rannych. W wyniku zaistniałej sytuacji Rada Bezpieczeństwa przyjęła rezolucję 819(1993) z 16 kwietnia 1993 r., w której domagała się "aby wszystkie strony oraz inni zainteresowani traktowali Srebrenicę i jej okolice jako bezpieczną strefę, która winna być wolna od jakichkolwiek zbrojnych ataków lub wrogich aktów". Następnego dnia przywódcy rządu oraz sił serbskich podpisali umowę "zdemilitaryzowania" Srebrenicy. Zasadnicze punkty tej umowy były następujące:

- a) całkowite zaprzestanie ognia w rejonie Srebrenicy;
- b) rozmieszczenie kompanii żołnierzy UNPROFOR
- c) utworzenie korytarza powietrznego w celu ewakuacji poważnie rannych i chorych do Tuzli;
- d) demilitaryzacja Srebrenicy w przeciągu 72 godzin od przyjazdu kompanii UNPROFOR, przekazanie w ręce UNPROFOR całej broni etc. znajdującej się na terenie miasta;
- e) nieograniczanie przez żadną ze stron swobody poruszania się ludzi; UNHCR i MKCK przeprowadzą dochodzenia w sprawie zarzutów ograniczania swobód poruszania się (w szczególności w Srebrenicy i Tuzli);
- f) kontynuowanie zgodnie z planem dostaw pomocy humanitarnej do miasta,
- g) kontrolowana przez MKCK wymiana więźniów, rannych i ciał zabitych zgodnie z zasadą "wszystko za wszystko".

39. Zgodnie z umową, wzrosła liczebność oddziałów UNPROFOR; ewakuowano też helikopterami około 600 rannych. Jak twierdzi personel UNPROFOR, dokona. no całkowitej demilitaryzacji miasta i nie prowadzi się już jego ostrzału. Od czas podpisania umowy konwoje z pomocą humanitarną docierają do miasta codziennie: trwają zrzuty z samolotów. Mimo znacznego polepszenia sytuacji, pozostały jeszcze poważne problemy, takie jak np. przeludnienie "bezpiecznej strefy". W mieście mieszkało poprzednio około 7.000 osób, obecnie - przy wielu zniszczonych budynkach - miasto musi dać schronienie dodatkowo 30.000 wysiedleńcom. Co więcej, miasto jest zaopatrywane w wodę tylko z dwóch źródeł, które nie wystarczają na zaspokojenie potrzeb tylu ludzi.

40. Oficerowie i personel UNPROFOR, personel UNHCR, WHO, MKCK MSF oraz kierownicy konwojów z zaopatrzeniem, którzy codziennie ryzykują swoim życiem, zasługują na podziw za swą odwagę w podejmowaniu prób ulżenia cierpieniom ludności cywilnej w enklawach.

Słowniczek pojęć

Tadeusz Mazowiecki – (ur. 1927-2013). Polski polityk, pierwszy Premier III RP. W okresie PRL związany ze środowiskiem PAX-u, następnie działał w opozycji antykomunistycznej wspierając „Solidarność”. W latach 90-tych zaangażowany w działalność polityczną jako lider partii Unia Wolności. Wspólnota międzynarodowa doceniając jego wkład w budowę pokoju w Europie środkowo-wschodniej oddelegowała go jako obserwatora do Bośni i Hercegowiny gdzie pełnił funkcję sprawozdawcy w latach 1992-1995.¹

Specjalny Sprawozdawca Komisji Praw Człowieka – stanowisko utworzone w 1992 r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych w celu monitorowania sytuacji ludności cywilnej na terenach objętych działaniami wojennymi w czasie konfliktu w byłej Jugosławii.

UNPROFOR - United Nations Protection Force (eng.) – Siły Ochronne Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zostały utworzone w 1992 r. przez Radę Bezpieczeństwa ONZ jako misja pokojowa, mająca na celu deeskalację konfliktu w byłej Jugosławii. Swoją działalność zakończyła w marcu 1995 r.²

¹ Zob. A. Brzeziecki, *Tadeusz Mazowiecki Biografia naszego premiera*, Warszawa 2015.

² L. J. Cohen, A. Moens, *Learning the lessons of UNPROFOR: Canadian peacekeeping in the former Yugoslavia*, „Canadian Foreign Policy Journal”, Nr 6/2, (1999), s. 85-86.

UNHCR - Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (eng.) - Biuro Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców. Instytucja powołana do życia w 1950 r. , której głównym celem jest zajmowanie się problemami uchodźców. Siedziba agencji znajduje się w Genewie, posiada jednak swoje zamiejscowe oddziały w różnych częściach świata. Pracownicy UNHCR zajmują się niesieniem kompleksowej pomocy uchodźcom na całym świecie.³

WHO – World Health Organisation (eng.) – Światowa Organizacja Zdrowia. Organizacja z siedzibą w Genewie zajmująca się problemami zdrowia publicznego na całym świecie. Powołana do życia w 1948 r.

MKCK – Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża. Instytucja zajmująca się niesieniem pomocy humanitarnej w czasie wojen wszystkim ofiarom konfliktu. Za swoją działalność kilkakrotnie była nagradzana Pokojową Nagrodą Nobla.⁴

MSF – Médecins Sans Frontière (fr.) – Lekarze bez Granic. Organizacja pozarządowa o charakterze międzynarodowym zrzeszająca medyków z całego świata. Lekarze pracujący w MSF działają tam non-profit nie pobierając za swoją pracę wynagrodzenia. Za swoją działalność otrzymała w 1999 r. Pokojową Nagrodę Nobla.⁵

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Czym był konflikt w byłej Jugosławii i jakie niósł ze sobą konsekwencje polityczne?
2. Jakie państwa istnieją dzisiaj na terenie, który niegdyś obejmowały granice Jugosławii?
3. Jakimi terminami określa się zbrodnie wymienione w raporcie?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Dlaczego miasto Srebrenica stało się symbolem okrucieństw do jakich dopuszczono się w czasie wojny w byłej Jugosławii?
2. Jaką rolę odgrywała religia w trakcie konfliktu w byłej Jugosławii?
3. Jak należy ocenić zaangażowanie społeczności międzynarodowej w zażegnanie konfliktu jaki miał miejsce na Bałkanach w latach 1991-1995?

³ <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/biuro-wysokiego-komisarza-ds-uchodzcow-unhcr>

⁴ J. Szymoniczek, *W cieniu wojny: Polski Czerwony Krzyż w latach 1945–1972*, Warszawa 2016, s. 21-29.

⁵ J. Orbinski, *Ein unvollkommenes Angebot Humanitäre Hilfe im 21. Jahrhundert*, Tübingen 2010, s. 336.

Wskazówki:

Szukając odpowiedzi na powyższe pytania należy zwrócić uwagę na międzynarodowe uwarunkowania jakie występowały na Półwyspie Bałkańskim od XIX wieku. Wojna w byłej Jugosławii była przede wszystkim konfliktem etnicznym bardzo ważne jest więc zwrócenie uwagi na stosunki występujące pomiędzy poszczególnymi grupami ludności zamieszkującej ten teren.

Literatura pomocnicza:

Waldenberg M., *Rozbicie Jugosławii*, Warszawa 2005.

Tanty M., *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003.

Koseski A. W., Szof S., *W bałkańskim tyglu*, Pułtusk 2002.

Axboe Nielsen Ch., *Mass Atrocities and the Police: A New History of Ethnic Cleansing in Bosnia and Herzegovina*, London 2022.

Najważniejsze cezury:

Powyższy dokument powstał w 1993 r. Wojna w Bośni i Hercegowinie, której dotyczy się wzmiankowany fragment trwała od 1992 r. do 1995 i zakończyła się podpisaniem traktatu pokojowego w Dayton przez wszystkie strony konfliktu.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Tomasz Jacek Lis